

VOL 4. ISSUE 9

JOURNAL OF CONTEMPORARY WORLD STUDIES

zenodo

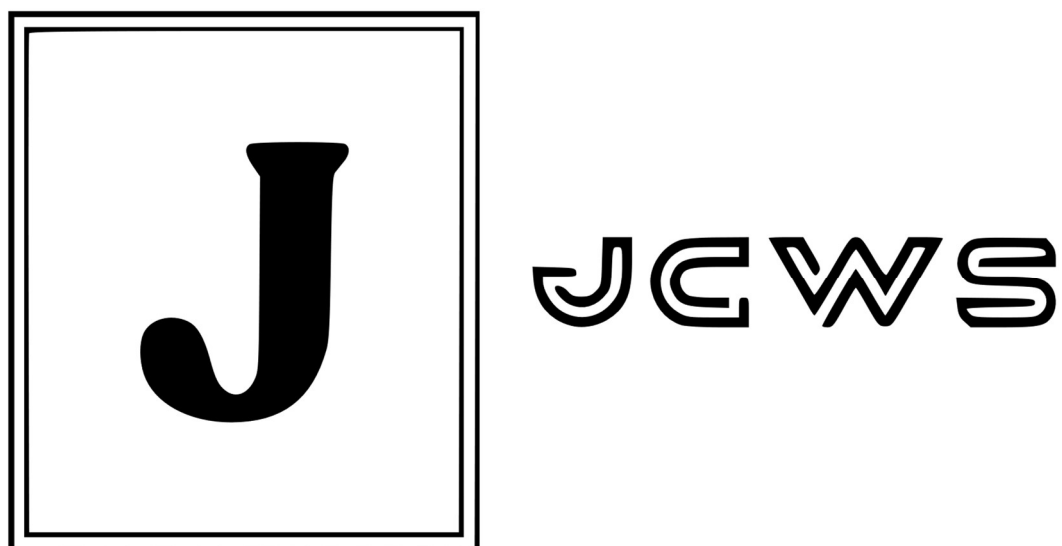
OpenAIRE | EXPLORE

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN:
3030-3311

VOLUME | 4 ISSUE | 9 | APRIL | 2026

6-7 YOSHLI BOLALARINING JISMONIY VA PSIXIK RIVOJLANISHI TO'G'RISIDA OLIMLARNING QARASHLARI

Raimova Xolida Shavkat qizi

O'zbekiston milliy universitetining Jizzax filiali Psixologiya kafedrası stajyor o'qituvchisi

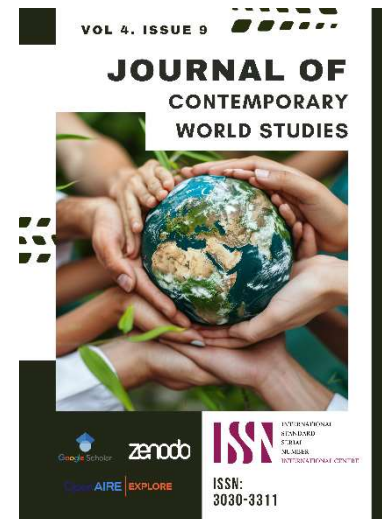
e-mail: erkinboyevaxolida4@gmail.com

ANNOTATION:

Ushbu maqolada yoshlarni hayotda o'z o'rinlarini topishida axloqiy e'tiqodlarini shakllantirishda ularda oliyjanoblik va insonparvarlik yuksak sifatlarini tarbiyalashda bolalarni yaqindan bilish va ular yashayotgan muhitda sog'lom turmush tarzini tashkil qilish, bolalarning har tamonlama shakllanishida ularning yosh va individual psixologik xususiyatlari, jismoniy rivojlanish darajasini bilishi ularga berilayotgan ta'lim sifatining oshishiga ham sabab bo'lishi yoritilgan. Maqolada K.D.Ushinskiy, J.Piaje, A.V.Zaporojes, S. L. Rubinshtey, L.A.Venger va E.G'oziyev kabi klassik nazariyotchilar konsepsiyalariga tayanilgan holda zamonaviy psixologik tadqiqotlar natijalari jamlangan.

KEYWORDS:

jismoniy va psixik rivojlanish, individual psixologik xususiyatlar, axloqiy e'tiqodlar, psixologik tahlil.

April 28, 2026,

Published Date:

April 30, 2026

Journal Website:

<https://d-pressa.com/index.php/jcws/>

License

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Kirish

6-7 yoshli bolalarining jismoniy va psixik rivojlanishini tahliliy o'rganishdan oldin mavzusini atroflicha o'rganish maqsadida shu yosh davridagi bolalarning rivojlanishiga doir olimlarning qarashlarini tahlil qilishni o'z oldimizga maqsad qilib belgilab oldik.

K.D.Ushinskiyning ko'rsatishicha, bolalarning nutqni egallashlari ularning maktabdagi o'qishga tayyor ekanliklarini ko'rsatuvchi eng ishonchli dalildir. Shuning uchun katta gurux (6-7 yoshli) bolalarini maktabdagi o'qishga tayyorlashda o'z ona tillarini yaxshi, puxta o'rganishlariga, ya'ni so'z boyligini orttirishga, to'g'ri talaffuz qilishlariga va to'la xamda to'g'ri jumla tuza olishlariga ahamiyat berish kerak.

Mashhur olim J.Piajeni o'tkazgan tajriba ishlarida qo'llanilgan metodikalarida perspektiv rivojlanish bilan bog'liq harakatlarni tadqiq etadi. Perseptiv harakatlarning mukammallashuvi Piaje konsepsiyasi bo'yicha harakat apparatining rivojlanishi bilan belgilanadi.

Biz ishimiz mavzusini o'rganishda asosan A.V.Zaporojes va S. L. Rubinshteynlarning ilmiy qarashlariga, ya'ni aqliy harakatlarning amalga oshirish, idrokka asoslanishiga e'tibor qildik. Olimning fikriga, tafakkurning rivojlanishi idrokning ichki harakat rejasida yoki uning asosida boshlanadi. Bolalarda faol idrok va uning mukammallashuvi umumiy rivojlanishning bir tomonidir. Chunki idrok ishiga murakkab va yanada murakkab aqliy faoliyat qo'shiladi.

Chet el psixologlari maktabga umumiyetuklikni "bola maktabda o'qish qobiliyatiga ega bo'ladi": (E.Shvansara) yoki "maktab dasturlarini o'zlashtirish uchun kerak bo'lgan bilim, ko'nikma va qobiliyatlarga ega bo'ladi" (A.Anastazi) deb, talqin etishadi.

A.V.Zoporojets, L.I.Bojovich kabi olimlar bu muammo ustida qator ilmiy

izlanishlar olib borishgan. Shuni aytish joizki, taniqli psixolog L.A.Venger va uning hamkasabalari tomonidan ishlab chiqilgan nazariy asos e'tiborga loyiq. Unda fundamental psixologiyaning asosiy tamoyili ya'ni, insonning barcha psixologik xususiyatlari uning faoliyati jarayonida shakllanishi asos qilib olingan. L.A.Vengerning fikricha maktabgacha ta'lim yoshidagi bolada maktabda o'qishga xos xususiyatlar hali shakllanishi mumkin emas, chunki bu xususiyatlar faqat o'qish jarayonida shakllanadi. Shu nuqtai nazardan bizning fikrimizcha, maktabga psixologik tayyorlik bolada o'qish ko'nikma va malakalarining shakllanganligi bilan emas, balki o'qiy olishga tayyorlik imkoniyatlari bilan belgilanadi. Ko'rinib turibdiki, maktabda o'qishga tayyorlik muammosi ko'p qirrali bo'lib, uni o'rganish har tomonlama psixologik, fiziologik va morfologik tadqiq qilishni taqazo etadi.

Biz bolani maktabda o'qishga tayyorlash kerak emas degan fikrdan yiroqmiz, lekin bolaning bilish jarayonlarining rivojlanishiga kichik yoshidanoq o'qishni, sanashni, yozishni o'rgatish bilangina erishib bo'lmaydi. Yana bir qonuniyat bor: har qanday taraqqiyot ko'rgazma-obrazlilikdan abstrakt-mantiqiylikka qarab boradi. Agar biz bolaga u o'qishga aqliy, ma'naviy-ruhiy jihatdan tayyor bo'lmay turib harf va raqamlarni yozish, o'qishni o'rgatsak, bu rivojlanish qonuniyatini teskari o'girib qo'yamiz. Psixolog olimlarning fikricha, psixik va evolyutsion taraqqiyot qonunlari ham fizik qonunlardek buzilmas hamda universaldir.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib aytish mumkinki, neyrofiziologik jihatdan ixtiyoriy diqqat va o'qish uchun zarur bo'lgan ko'plab miyada kechadigan jarayonlar asosan 7-8 yoshda (aqliy yoshi o'zib ketgan bolalarda 6 yoshda ham) shakllanadi. Ya'ni, shu yoshda miya 45 minutlik aqliy mehnatga tayyor bo'ladi.

Bizning fikrimizcha, bola maktabgacha ta'lim yoshida «o'yinga to'ymasa», uni «majburan» o'qish, yozish, sanoqqa o'rgatish oftobdan to'yib yetilmagan tarvuzning dumini burab qo'yib qizartirishdek holatdir.

Asosiy qism

Maktabgacha yosh davrida bolalar uchun asosiy faoliyat turi-o'yin hisoblanadi. Albatta, olti yoshli bolada (ko'proq maktabgacha ta'lim muassasalariga tortilgan bolalarda) ilk o'quv motivlari shakllangan bo'ladi, shunga qaramasdan olti yoshli bolalarni o'yin faoliyatidan o'quv faoliyatiga jismoniy, aqliy zo'riqishsiz, silliq o'tishini va moslashuvini ta'minlash borasida qator ishlarni amalga oshirish kerak bo'ladi.

Ko'pgina tadqiqotchilarning (E.G'oziyev, L.D.Stolyarenko, M.Rasulova va b.) ta'kidlashlaricha, olti yoshli bolaning muhim xususiyatlaridan biri unda o'ziga xos ehtiyojlarning mavjudligidir. Bu ehtiyojlar o'z mohiyati bilan muayyan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga, tevarak-atrofdagi voqelikni o'zlashtirishga emas, ko'proq «o'quvchi bo'lish» istagini aks ettiradi. Shu ehtiyojlar zahirida o'z sumkasiga, dars tayyorlash burchagiga, kitob qo'yish javoniga ega bo'lish istagi, kattalardek har kuni maktabga qatnash tuyg'usi yotadi, xolos. Umuman olganda, bu yoshda bola hali o'qishning tub mohiyati va vazifasini to'liq anglamaydi. Maktabga borgandan so'ng uning o'quvchilik safiga qabul qilinishi, ota-onasining har kuni maktabga kuzatib qo'yishi, kutib olishi, (e'tibor bering, bog'chaga qatnayotgan vaqtidagi olib borib qo'yish, olib kelishi emas), aynan kuzatib qo'yish va kutib olish, o'qituvchilar va kattalarning unga samimiy tilaklari, sinfdoshlari bilan saf tortib yurishlar, tanaffus vaqtidagi o'yinlar, o'qituvchining uy topshiriqlari, unga bittalab so'zma-so'z tushuntirishlari bolani o'ziga «rom» etadi. Ko'p vaqt o'tmay bular

asta-sekin uning uchun o'z ahamiyatini yo'qota boshlaydi. Bola endi o'qishni aqliy mehnat ekanligini, diqqatini, irodasini ishga solishi kerakligini, ayrim hollarda yoqtirmagan ishi bilan ham shug'ullanishi kerakligini, bundan tashqari, o'z xulqini idora etishi, hatti-harakati uchun javob berishi lozimligini anglay boshlaydi. Shu holatda aqliy mehnat ko'nikmasiga ega bo'lmagan bolaning o'qishdan ko'ngli soviydi, unda umidsizlik hissi paydo bo'ladi, natijada bola maktabda o'quv faoliyatiga to'liq moslasha olmay qoladi. Kuzatishlardan ma'lumki, maktabga uydan kelgan bolalarga nisbatan maktabgacha ta'lim muassasalaridan kelgan bolalarning o'qish faoliyatiga moslashuvi ancha silliq va osonroq kechadi. Uydan kelgan bolalarda muqim o'tirib aqliy mehnat bilan shug'ullanish malakasi sustroq shakllanganligi ularni maktabga tayyorlashda tizimli va maqsadli yondashilmaganlikning oqibati hisoblanadi.

Nutqning kontekst shakli fikrning to'raligicha, mantiqiy to'g'ri ketma-ketlikda bayon etilishini, yangi grammatik shakllarning qo'llanilishini taqozo qiladi. O'z tuzilishiga ko'ra kontekst nutq yozma nutqqa yaqinlashadi. Kontekst nutqning muhim xususiyati uning ixtiyoriyligidir.

Bog'cha yoshidagi bolalarni savodxonlikka o'rgatish bo'yicha olib boriladigan ishlar D.B.Elkonin ishlab chiqqan nazariy tamoyillarga asoslanadi. Savodxonlikka o'rgatishning bog'cha yoshiga mo'ljallangan shakl va metodlari D.B.Elkonin metodi asosida L.E.Jurova tomonidan ishlab chiqilgan.

Bolalar tomonidan savodxonlikni egallash imkoniyatlari va xususiyatlarini o'rganishga hamda buning uchun eng optimal yosh davrini aniqlashga qaratilgan maxsus tadqiqotda N.S.Voronsova 5-6 yoshli bolalar savodxonlikni o'rganishda tanlovchan tipdagi qabul qilish xususiyatiga ega ekanligini, 6 yoshdan esa o'qishga

e'tiborli bo'lishini aniqladi. Shundan kelib chiqib, N.S.Voronsova 5 yoshni tovushlarni analiz qilishga o'rgatishning eng optimal davri, 6 yoshni esa o'qishga o'rgatishga eng optimal (eng yaxshi va qulay) davr ekanligini ta'kidlaydi.

Shunday qilib, bog'cha yosh davrining eng muhim xususiyatlaridan biri 4-5 yoshlarga kelib, nutqning rejalashtirish funksiyasi paydo bo'lishidan iborat. Dastlab rejalashtirish og'zaki tarzda amalga oshirilsa, keyinchalik bog'cha yoshining oxirlarida ichki nutq orqali rejalashtirish boshlanadi.

6-7 yoshli bolalarda emotsional his-tuyg'ularning shakllanishi to'g'risida L.Z.Neverovich va boshqalarning ko'rsatishicha, o'z tabiatiga ko'ra ijtimoiy bo'lgan motivlar bog'cha yoshidayoq ancha katta, hatto, shaxsiy manfaat va faoliyatning tashqi, protsessual tomonlariga qiziqish kabi motivlardan ham kattaroq undovchi kuchga ega bo'lishi mumkin. Biroq tabiatan va mazmunan ijtimoiy bo'lgan motivlar spontan ravishda tasodifiy, o'z-o'zidan yuzaga kelmay, balki kattalarning tarbiyalovchi ta'siri ostida shakllanadi.

Ijobiy emotsiyalar maktabgacha yoshdagi bolaning psixik va jismoniy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq V.A. Suxomlinskiy ta'kidlaganidek, agar bola shodlikni mehnatsiz, ruhiy kuchlarini ishga solmay qo'lga kiritaversa, ertami kechmi uning yuragi bir parcha "muz" ga aylanib qolishi mumkin. Unda sovuqqonlik paydo bo'lishi mumkin.

6-7 yoshlidagi bolalarda o'yin faoliyati A.P. Usovaning tadqiqotlarida ta'kidlanishicha, rolly o'yin ishtirokchilarining safi yosh ulg'ayishiga qarab, jinsiy tofovutlarga binoan kengayib boradi:

a) uch yoshli bolalar 2-3 tadan guruhga birlashib, 3-5 daqiqa birga o'ynay oladilar;

b) 4-5 yoshlilar guruhi 2-3 tadan ishtirokchidan iborat bo'lib, ularning

hamkorlikdagi faoliyati 40-50 daqiqa davom etadi, o'yin davomida qatnashchilar soni ham ortib boradi:

v) 6-7 yoshli bolalarda rolly o'yinni guruh yoki jamoa bo'lib birga o'ynash istagi vujudga keladi, natijada avval rollar taqsimlanadi, o'yinning qoidalari va shartlari tushuntiriladi (o'yin davomida bolalar bir-birlarining harakatini qattiq nazorat qiladilar).

Bolalar tomonidan savodxonlikni egallash imkoniyatlari va xususiyatlarini o'rganishga hamda buning uchun eng optimal yosh davrini aniqlashga qaratilgan maxsus tadqiqotda N.S.Voronsova 5-6 yoshli bolalar savodxonlikni o'rganishda tanlovchan tipdagi qabul qilish xususiyatiga ega ekanligini, 6 yoshdan esa o'qishga e'tiborli bo'lishini aniqladi. Shundan kelib chiqib, N.S.Voronsova 5 yoshni tovushlarni analiz qilishga o'rgatishning eng optimal davri, 6 yoshni esa o'qishga o'rgatishga eng optimal (eng yaxshi va qulay) davr ekanligini ta'kidlaydi.

T. P. Bakurovaning (2001) fikriga ko'ra, jismoniy tarbiya darsida o'qituvchi va bolalarning o'zaro munosabatlarini optimallashtirish usuli yanada samarali hisoblanadi. Jismoniy tarbiya mashg'ulotlari jarayonida o'quv mashg'ulotlarining hissiy to'ldirilishini, ularning jozibadorligini, kattalar va bolaning shaxsga yo'naltirilgan o'zaro ta'sirini oshirish ijobiy his-tuyg'ular sonini ko'paytirishga imkon beradi va bu, o'z navbatida, umuman jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga bo'lgan munosabatga ta'sir qiladi. Ushbu bayonot jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining dastlabki bosqichining motivlaridan biri jismoniy mashqlarning hissiy jozibadorligi motivi ekanligiga asoslanadi. Bolaga tug'ilganidayoq, uning qoniga alohida rivojlanishning irsiy dasturlari tomonidan joylashtirilgan jismoniy imkoniyatlarning tegishli yig'indisi ato etilgan bo'ladi.

Organlar, organizm tuzilmalarining biologik etilishi davomida shaxsiy imkoniyatlar rivojlanib, insonning har-xil jismoniy xususiyatlarini belgilaydi.

FOYDALANILGAN

ADABIYOTLAR

1. Mo'minova L., Nurkeldiyeva D. 5-7 yoshli bolalarning maktab ta'limiga tayyorgarligini tekshirish dasturi (Maktabgachata'lim jurnali). - Toshkent, 2000.
2. Nishonova Z., Alimova G. "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi". Toshkent "O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi. 2006 y.
3. Nishonova Z.T. Bolalar psixodiagnostikasi. T.; 1998.
4. Otavaliyeva U. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik taraqqiyoti va uni harakatlantiruvchi kuchlar (SamDChTI prof va o'qituvchilarning ilmiy anjumani materiallari). - Samarkand, 2002.
5. Raxmatullaev M.A. Maktabda psixologik xizmatni tashkil etish. T.- 2001
6. Rasulova M. Sh., Abdullayeva D., Oxunjonova S. Bolalarning maktabga psixologik tayyorligi. - T.: 2003.
7. G'oziev E.Yosh psixologiyasi. T.1994
8. G'oziyev E.G. "Tafakkur psixologiyasi" T.; "O'qituvchi" 1992.
9. Qurbonov Z.B. Kichik maktab Yoshi psixodiagnostikasi. Namangan. 2004.
10. Z. T. Nishonova. M. Xolnazarova. "Rivojlanish psixologiyasi". Toshkent. 2019.
11. Kulagina I, Yu. Agepsychology (Development of a child from birth to 17 years), 1999 Allhusen, V., Belsky, J., Booth, C. et al. (2003).